

Förhörsprotokoll

Den 9 augusti 1940 har Ervin Viks – överassistent hos kommissarien i politiska polisen i Kuressaare, förhört som vittne enligt KKS¹ § 241 personen som förklarade utan ed Mitt namn är Olof Hans' son Pöhl, född den 16 oktober 1910, frånskild, ESSR:s medborgare, svensk till nationaliteten, folkskollärare till yrket, bosatt på ön Runö, Runö kommun, Skallosgården, obestraftad.

Den 16 december 1939 bosatte jag mig på Runö. Innan dess bodde jag i Tallinn, Imantagatan 29. Jag beordrades av Utbildningsministeriet till lärare på Runö folkskola och jag tjänstgjorde där fr. o. m. februari detta år till ferier. Vid mitten av juli detta år, när exakt minns jag inte mer, åkte jag från Runö till Tallinn. I Tallinn stannade jag hos min broder Ivar Pöhl som bor i Tallinn, Riddaregatan 9 och som är kyrkoherde på svensk-finska Mikaelsförsamlingen. När jag stannade hos brodern, hörde jag av kusinen Viktor Pöhl, som bor på Ormsö, Ormsö prästgård att han, Viktor Pöhl och Mathias Vesterblom, bosatt i Tallinn, närmare adress oviss, har varit hos inrikesminister Unt för att förklara ståndpunkterna för svenskarna som måste lämna sina bostäder på de områden som ockuperats av Sovjets militär, dvs. ställen där Sovjets militärer sägs bygga sina baser (Rågöarna, Odenholm och Nargö). Inrikesminister Unt sägs ha förklarat att Estlands Regering och inte heller ryssarna på något sätt skulle förhindra svenskar att flytta till Sverige. Likaså sägs även regeringen i Sverige är principiellt beredd att ta emot svenskarna som tvingas lämna sina bostäder på områden som Sovjets militärer tagit till baser. Det slutgiltiga beskedet därom skulle de få inom en vecka från passavdelningen hos Tallinns Polismyndighet. Senare hade Viktor Pöhl och Mathias Vesterblom gått till passavdelningen och där hade förklarats att frågan om svenskarnas omflyttning skulle tas upp tillsammans med frågan om omflyttning av kvarvarande tyskar. Då gällde det bara svenskar vars områden hade redan gått under Sovjets baser, dvs. svenskar bosatta på Rågöarna, Nargö och Odenholm. Hörde från något håll, men minns inte, av vem, att även Runö hade varit på tal, att Sovjet hade velat grunda truppbaser även där. Dessa omständigheter gav mig idén att man skulle göra förarbeten även på Runö, så att ifall Sovjets trupper någon gång skulle placeras på Runö, vore det klart vilka av de lokala invånarna som skulle vilja flytta till Sverige. Jag åkte tillbaka till Runö från Tallinn och tillkännagav runöborna vad jag hört i Tallinn, dvs. att ifall Sovjets skulle anlägga baser på Runö – vill

¹ KKS = *Kriminaalkohtupidamise seadustik* – Straffrättegångsbalken

runöborna i så fall stanna kvar på Runö eller flytta till Sverige. Någon lista på personer som hade gått med på att åka till Sverige, har jag inte sammanställt. Inte heller har jag tagit några underskrifter av människor. För att undvika alla möjliga oförväntade överraskningar, tillkännagav jag bara för säkerhets skull att kanske måste man lämna Runö någon gång. Några hotfulla uttryck eller tvångsmedel ang. svenskarnas omflyttning till Sverige har jag inte använt. Inte heller har jag sagt att ryssarna tar mark och bostäder från runöborna och att det är uselt att leva med ryssarna och att de sistnämnda ska förfölja runöborna. Så mycket lät jag dem nog förstå att en del mark kommer att tas, nämligen platser just där Sovjets militärbaser ska ligga.

Den 27 juli detta år förlovade jag mig. Då var det flera runöbor på min förlovningsfest. Jag var drucken och ville spela "en hög herre" för runöborna och förklarade nog att det blir uselt att leva med ryssarna och att för den som har ett gott förhållande till mig, ska jag försöka ordna goda och bättre ställen i Sverige efter överflyttningen. Detta prat var mer på skämt och jag ville därmed på något sätt framhäva mig hos runöborna och låta dem förstå att det vore önskvärt om fler runöborna uttryckte sin vilja att flytta till Sverige. /-----/

Jag var också hos kommunaläldsten Runestam och avslöjade för denne att jag har ett viktigt meddelande att framföra till runöborna. Runestam meddelade att han hade avsikt att sammankalla kommuninvånare inom närmsta tiden och där kunde även jag ta ordet och berätta för folket omständigheterna som hade hörts i Tallinn. Jag skulle förklara för folket just detta, att ifall Sovjets trupper skulle vilja ha Runö till sina baser någon gång, vill runöborna då stanna kvar på ön eller vill de flytta till Sverige, detta givetvis om regeringen samtycker. Jag har inte sagt till Runestam att jag sammanställer någon lista över personer som vill flytta till Sverige och att jag skulle vara förpliktad att framföra denna lista till den svenske konsuln. Jag har ingen som helst kontakt med den svenske konsuln och inte heller har jag pratat med honom om svenskarnas omflyttning till Sverige. Så mycket förklarade jag för Runestam, att ifall en omflyttning någon gång en skulle bli av, först då får jag lämna in listan i Tallinn. I Tallinn sköts svenskarnas omflyttning av följande personer: Viktor och Johannes Pöhl, bosatta i Tallinn Riddaregatan 9, Nikolai Blees, bosatt i Tallinn Tööstuse-gatan 6 eller 7, och Mathias Vesterblom, bosatt i Tallinn, närmare bostad oviss. /-----/

Tillägger dessutom, att kanske förklarade jag också i berusat tillstånd att svenskarna måste fly från Runö till Sverige när ryssarna kommer, annars är det slut med deras liv på Runö, men jag minns nog inte dessa uttryck mera. /-----/

Inte heller minns jag om jag har sagt till Isacsson att jag hade fått en telegraforder från Ivar Pöhl att sammanställa en lista över personer som vill lämna Runö och flytta till Sverige. Jag har bara sagt till John Isacsson detta, att frågan om svenskarnas omflyttning ännu är inte avgjord i Tallinn och att jag bara hade haft telefonförhandlingar därom med Ivar Pöhl från Pärnu, men ingen telegrafkontakt. Jag erkänner att jag löste frågan om omflyttning bland runöborna och kanske uttryckte mig nedsättande mot ryssar i drucket tillstånd men allt detta var betingat av att jag ville visa mig som ”en stor man” bland runöborna. Jag ville inte asprida felaktiga uppgifter till runöborna om att flytta till Sverige, men meningen var ändå att om Sovjets någon gång verkligen kommer att anlägga militärbaser på Runö och runöborna inte har någonstans att gå, att agera å deras vägnar och då hjälpa dem, att av sin egen fria vilja flytta vart de vill, dvs. den som vill stanna i ESSRepubliken må stanna kvar och den som vill gå till Sverige, ska få hjälp. /-----/

Under punkt 1 i husrannsaktionsprotokollet är det angivet ett telegram med följande text: ”Isacsson i överenskommelse endast kyrkoherde honom får inte utan personligt ansvar ändras Hjalmar”² har sänts till mig av broder Hjalmar Pöhl den 18 februari 1940. Hjalmar Pöhl bor på ön Ormsö. Meningen med detta telegram minns jag inte exakt men jag tror att det var i samband med att jag ställde in mig till Isacssons skolläraryrke. /-----/

Telegrammet angivet under punkt 2 har sänts av min mor Liidia Pöhl, bosatt i Tallinn Imantagatan 29 (nuvarande bostad på ön Ormsö). I detta telegram meddelar hon mig att jag har anställts som folkskollärare. ”Küüts besegrad” betyder att när jag tillsammans med Aliice Küüts som är bosatt i Tallinn, närmare adress oviss, drev ett strandcafé i Hapsal, uppkom det en process med Küüts om delning av nettovinsten som jag vann. Eftersom jag inte hade fått folkskollärarlönen än, sände modern mig uppehållspengar per post. /-----/

Telegrammet angivet under punkt 3 har sänts från Tallinn av brodern Hjalmar Pöhl där han meddelar att han, Hjalmar Pöhl åker till Runö efter den 22 juli detta år. Hjalmar Pöhl är bosatt på Ormsö och han är prost för svenska församlingarna. /-----/

Telegrammet angivet under punkt 4 vars text är: ”Din registrerade plikt kräver ansvar och korrekt verkställande på alla områden även hos dig annars äger en fullständig ordning

² Citatet är lite obegripligt. Estn. ”Isacsson kokkulepel ainult koguduse õpetaja teda ei tohi ilma isikliku vastutusega muuta Hjalmar”

rum Ivar”³ har sänts av Ivar Pöhl den 23 februari detta år där han omtalar att jag redan har registrerats till folkskollärare och uppmanar att jag skulle leva korrekt på Runö.

När jag var i Tallinn i slutet av juli detta år träffade jag Elmar Tammiste som är advokat till yrket och äger ett bolag ”Etam”. Bolaget ”Etam” är någon slags varukontor men vad för slags artiklar det handlar med – det vet jag inte. Mig veterligen bor Tammiste i Tallinn, på Suur-Karja-gatan 18. I Tallinn förklarade Tammiste för mig att i nuvarande läge ger advokatycket inte mer något förvärv och därför uttryckte Tammiste att han önskade att bosätta sig på Ösel som lantmätare. Lovade komma till höst på semester till Runö och fiska ål. Eftersom jag inte har någon motorbåt lovade han att skaffa en sådan. Ungefär en vecka senare när jag var på Runö skickade Tammiste under Etam’s namn ett telegram till mig: ”Köpte dig en fiskebåt med motor 8 meter lång Telegrafer hur den ska ordnas fram möjlighet med lastbil till Pärnu eller med båt till Kuressaare Åker med Etam”. Senare, den 30 juli detta år skickade Tammiste, återigen under Etam’s namn ett telegram med följande text: ”Åk genast till Pärnu Ring 469-10”, Tel. nr 469-10 är Tammistes. Jag besvarade Tammistes telegram den 31 juli detta år. ”Etam – Tallinn. Ordna fiskebåten till Pärnu meddela adressen genast åker dit på onsdag med motoristen Olof”. Eftersom jag inte kunde åka till Pärnu till onsdag pg av att förbindelse saknades, skickade jag den 1 augusti följande telegram: ”Etam Tallinn. Ingen förbindelse hinner till Pärnu på fredag eller lördag Svara Olof”.

Den 2 augusti detta år åkte jag med ETK:s sumpfartyg från Runö till Pärnu för att hämta motorbåten. Den 2 augusti detta år skickades ett telegram till Runö med texten: ”Olof Pöhl – Runö. Väntar i Tallinn Ring från Pärnu Etam” detta har jag inte fått eftersom jag redan hade åkt från Runö. Från Pärnu ringde jag till Tammiste. Den 3 augusti detta år kom Tammiste med någon slags motorbåt till Pärnu med lastbil. Eftersom båtens motor inte fungerade lämnades den till reparering i Seiler-verkstaden i Pärnu och för närvarande ligger den omtalade motorbåten där. Med denna motorbåt är det mig veterligen överhuvudtaget omöjligt att färdas på havet vid stormigt väder ty det är en öppen båt och mer avsedd för att färdas på insjöar och floder. Egentligen är jag inte sjöman och därför kan jag inte ta någon säker ställning till motorbåten. Båten tillhör i själva verket Tammiste och är inköpt med hans pengar, jag skulle bli endast delägare. Tammiste köpte denna motorbåt för att fiska på Runö, och senare, efter semesterns slut lovade han ordna så båten kom till Kuressaare. Han hade avsikt att fiska ål på havet. Jag har inte låtit skicka båten till Runö med syfte att frakta

³ Citatet är lite obegripligt. Estn. ”Sinu registreeritud kohustis nõuab vastutust ja korrektset täitmist kõikidel alal ka sinul muidu toimub täielik korraldus Ivar”

runöborna till Sverige med den eller fly själv vid behov. Sinsemellan pratade vi nog att med denna båt går det bra att åka till Sverige men detta prat var på skämt. Egentligen duger denna båt inte alls för färden till Sverige. Har inget annat att förklara. Protokollet genomläst och det är korrekt.

/Underskrift av Olof Pöhl/

/Underskrift av Ervin Viks/

Överassistent hos kommissarien i politiska polisen i Kuressaare.